

Stane Dolanc

A JKSZ XI. KONGRESSZUSÁNAK ÉRTÉKELNIE KELL A TÁRSADALMI ÁLLAPOTOKAT ÉS MEG KELL NYITNIA A FEJLŐDÉS TOVÁBBI TÁVLATAIT

(Válaszok a Belgrádi Televízió Szentől szembe című műsorában, május 23-án elhangzott kérdésekre)

A Belgrádi Televízió Szentől szembe műsorának új sorozatában, május 23-án a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusának előkészületeiről beszélt Stane Dolanc, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának titkára; válaszolt Dušan Mitević szerkesztő kérdéseire, valamint a nézők — több mint kétszázan voltak — és a Tito elvtárs forradalmi munkásságának szentelt kiállítás látogatóinak számos kérdésére.

A műsorszerkesztő első kérdése a következő volt.

A beszélgetést egy gyakorlati kérdéssel szeretném kezdeni: meg van-e elégedve a kongresszus előkészületeinek folyamatával és ütemével?

— Korai lenne még értékelést adni a kongresszus előkészületeiről, de szerintem jó, hogy a megfelelő bizottságok már dolgozni kezdtek a kongresszusi okmányok tervezetének tézisein. Ismeretes ugyanis, hogy a JKSZ KB Elnöksége bizottságot alakított a XI. kongresszus előkészítésére, a bizottság pedig több szakbizottságot, albizottságot és munkacsoportot alakított társadalmunk úgyszólván valamennyi rétegének képviselőiből. E testületek feladata, hogy június végéig előkészítsék a kongresszusi okmányok tézisének első javaslatát, amelyről aztán később tárgyal az Elnökség, és amelyekkel az idén őszre a nyilvánosság elé lépünk. A feladatok teljesítése egyelőre tervszerűen folyik, és reméljük, hogy mindenki betartja az előírányzott határidőt.

Nagyon fontos azonban, hogy a XI. kongresszus előkészületeibe bekapcsolódjon az egész Kommunista Szövetség — a KSZ egész tagsága meg a vezető szervei is — úgyszintén bekapcsolódjanak azok is, akik nem tagjai a Kommunista Szövetségnek, a többi társadalmi-politikai szervezet valamennyi polgára —, hogy javaslataikkal, véleményeikkel és az egyes kérdésekben elfoglalt álláspontjukkal előmozdítsák a kongresszus sikeres előkészítését. Erre szükség van azért is, mert a kongresszus-

nak átfogó értékelést kell adnia társadalmunk pillanatnyi helyzetéről, fel kell márníe, meddig jutottunk a szocialista öngazgatási viszonyok fejlesztésében. Magától értetődik, hogy a kongresszus elmélyülten foglalkozik majd a Jugoszláv Kommunista Szövetség szerepével, helyével és alapvető feladataival társadalmunk öngazgatási viszonyai fejlődésének mostani fokán, de tárgyalni fog sok más kérdéstről is. Minél szélesebb körű, teljesebb és átfogóbb lesz a kongresszust megelőző eszmecsere, annál jobb lesz a kongresszus előkészítése, sőt, ami még fontosabb, annál sikeresebben tudjuk megfogalmazni azokat az okmányokat, amelyekről tárgyal, s amelyeket elfogad majd a JKSZ XI. kongresszusa.

Őn nemrégiben kijelentette, hogy a XI. kongresszus előkészítéséhez elsősorban is akcióra van szükség. Megmagyarázhatná-e ezt egy kissé részletesebben?

— Megvan az új alkotmányunk, a társult munkáról szóló törvény és sok más okmány, amelyek elvben meghatározzák és megszabják társadalmi továbbfejlődésének irányát. A társult munkáról szóló törvény valójában társadalmunk egyik alapvető politikai okmánya. Nekünk az előkészületek során, magán a kongresszuson, de utána is elsősorban azon kell munkálkodnunk, hogy mindaz, amiben megállapodtunk, amit elfogadtunk és ami kifejezésre jutott ezekben az okmányokban, egész társadalmunk és valamennyi alkotó részének közvetlen gyakorlatává váljon. Néha azt a kifejezést használom, hogy „filigrán aprólékossággal pontossággal” kell dolgoznunk, ami annyit jelent, hogy lelkiismeretesen, felelősségteljesen, a legteljesebb odaadással kell dolgozni, hogy ez a munka semmiképpen se legyen elnagyolt, „durva”, felszínes, hanem tényleg alapos, filigránszerűen „finom” és végigvitt. Éppen ilyen munkára van szükségünk napjainkban, hogy rendszerünk egészében sikeresen működjön, hogy működjenek öngazgatású társadalmunk alapsejtjei — a helyi közösségek, az érdekközösségek, a társultmunka-alapszervezetek —, hogy a viszonyok bennük tényleg olyanok legyenek, amilyenek ma gyakran még csak papíron, a törvényes rendelkezésekben, vagy a társadalmi-politikai okmányokban vannak még. De ebben nincs is semmi rendellenes, mert társadalmi viszonyaink messzeható megváltoztatásáról van szó, olyan változásokról, amelyek végrehajtásához, úgy is mondhatnám, időre, öntudatra, tudásra, az egész társadalom munkájára, minden egyes mozgósítására van szükség.

Mondhatnánk tehát, hogy elsősorban akcióra van szükség, hogy megvalósuljon az, amit a X. kongresszuson elhatároztunk.

— Nemcsak annak megvalósítására, amit a X. kongresszuson elhatároztunk, hanem annak a megvalósítására is, amit a kongresszus után fogadtunk el. A társult munkáról szóló törvény például a X. kongresszus

okmányaiból fakadt, habár már a kongresszus előtt előkészítettük. Kar-delj elvtárs, az elvtársak egy csoportjával, több évig dolgozott a törvénynek az előkészítésén. Ennek a törvénynek átfogó jellege van, mert lényegbe-vágó változásokat követel, a társultmunka-alapszervezetek, érdekköz-ségek, helyi közösségek és egész társadalmunk viszonyában. És biztos, hogy még évekig küzdünk majd az alkalmazásáért. A XI. kongresszuson meg kell határozni a törvény és valamennyi álláspontunk megvalósítá-sával kapcsolatban hol vannak és melyek az alapvető problémák. Ezzel nemcsak ahhoz járulunk hozzá, hogy sikeresebben működjön társadalmi-politikai és társadalmi-gazdasági rendszerünk, hanem rávilágítunk majd továbbfejlődésünk irányára is. Egyáltalán nem arról van tehát szó — mint egyesek gondolják —, hogy mi a kongresszuson majd csak az akciókról beszélünk, csakis arról, hogyan teljesítettünk — jól vagy rosszul — egyes feladatokat, hanem azzal is foglalkozunk majd, hogy egészében felmér-jük meddig jutottunk, rámutassunk arra, mit kell tenni, hogy még ered-ményesebben valóra váltsuk mindazt, amiben megállapodtunk. Ezzel új távlatokat nyitunk társadalmunk fejlődésében, márpedig éppen ez a Ju-goszláv Kommunista Szövetség feladata.

Az adásra készülve a televíziós csoport ellátogatott a Trbovljei bányába is. Elbe-szélgettünk ott a gazdasági problémákról, a társadalmi-gazdasági és öngazgatási vi-szonyok fejlődéséről. Ez alkalommal az egyik bányász kijelentette, hogy épphogy csak bemelegítettünk a társult munkáról szóló törvény végrehajtásához. Az Ön véleménye szerint van-e általánosabb jelentősége ennek a nyilatkozatnak?

— Kétségtelenül. Szerintem ez nemcsak Trbovljera, hanem egész tár-sadalmunkra vonatkozik. Helytálló, hogy csak most kezdünk hozzá a társult munkáról szóló törvény végrehajtásához, habár alkalmazásában már sok sikert értünk el.

Egyes embereknél jelentkezett a kétely, hogy vajon gazdaságilag in-dokolt lesz-e mindaz, amit a társult munkáról szóló törvény előírányoz. A törvény politikai indokoltságával kapcsolatban kevesebb kétely jutott kifejezésre, habár a törvényt politikailag is megpróbálták megkérdőjelezni, azzal az állítással, hogy egyes tételei — elsősorban a decentralizálás, a közvetlen döntéshozatal jogának átruházása a dolgozókra — kérdésessé teszi a gazdaságos ügyintézt. A gyakorlatban azonban éppen ellenkező előjelű folyamat játszódik le: amióta végrehajtjuk a társult munkáról szóló törvényt, nagyobb szilárdságra tettünk szert a gazdálkodásban, gyorsabban növekszik a felhalmozásra képes munkaszervezet száma, mint eddig, valamint azoknak a munkaszervezeteknek a száma is, amelyek in-kább képesek beruházni a bővített újratermelésbe, jobban képesek új be-ruházasokra mint régebben. A munka feltételeiről és eszközeiről, a jöve-delemről való döntés illetékességének „leszállítása” a társultmunka-alap-szervezetekbe erőteljes serkentést adott az eszköz- és a tőketársítás folya-

matának. Soha hazánkban nem volt annyi integráció, mint azóta, amióta végrehajtjuk a társult munkáról szóló törvényt. Hatalmas, összetett társultmunka-szervezetek keletkeznek, amelyek nemcsak gazdaságilag erősek, hanem ahol olyan viszonyok bontakoznak ki az emberek között, amelyek lehetővé teszik, hogy saját jövőjükéről és munkaszervezetük jövőjéről maguk a dolgozók döntsenek.

Mindezek azonban csak az első lépések egy új folyamat kibontakozásában és nem szabad idealizálni azt, amit eddig elértünk, vagyis a jelenlegi helyzetet. Még vannak nehézségek, még van meg nem értés, ellenállás. Sőt, meggyőződésem, hogy sok ellenállás itt a probléma meg nem értéséből fakad, és nem kis számú nehézség származik abból a tényből, hogy dolgozóink még nincsenek tudatában az alkotmány és a törvény alapján létező valamennyi joguknak és minden felelősségüknek, még nem fogták fel teljes egészében, hogy ma már úgy dolgozhatnak és úgy kell dolgozniuk, mint az önigazgatási döntéshozatal letéteményeseinek.

Vegyük csak például azt is, amiről a trbovljei elvtársak beszéltek. Amikor a trbovljei bányászok azt mondják, hogy mai munkatermelékenységünk valahol az optimális lehetőség határa táján mozog, akkor én teljes egészében egyetértek ezzel az állításukkal. De olyan feltételek közötti munka termelékenységéről, amelyek között — mint az adás egyik részvevője mondotta — a munkafolyamat 40 vagy 50 százalékat lapáttal végzik. A termelékenységet tehát csakis úgy növelhetjük, ha új technológiát honosítunk meg a trbovljei bányákban is meg sok más munkaszervezetünkben is. Az új technológia meghonosítása egyik legidőszorúbb problémája nemcsak a szlovén gazdaságnak, hanem az egész jugoszláv gazdaságnak is. Csak a korszerű tudomány vívmányainak szakadatlan alkalmazásával, az új technológia bevezetésével tudjuk lényegesebben emelni a munka termelékenységét, és ezzel eszközöket teremteni a dolgozók jobb életéhez, az újratermelés bővítéséhez és valamennyi társadalmi szükséglet kielégítéséhez. Világos, hogy nem feledkezhetünk meg a munkafegyelemről sem, a dolgozók tudatának, tudásának fejlesztéséről és külön a korszerű munkaszervezésről és ügyintézésről sem, de elsődleges fontosságú az új tudományos vívmányok, az új technológia meghonosítása a gazdaságban. Erről pedig, a társult dolgozóknak kell határozniuk.

A filmbetétben részleteket láttunk Trbovlje falusi kerületének, Klek helyi közösségének tevékenységéről. Megkapó volt a gyakorlatiasság e helyi közösség munkájában, amely mondhatjuk, tényleg az alkotmány szerint él. Vajon elmondhatjuk-e ezt a többi helyi közösségről, főképp azokról a városokról?

— Szerintem ezzel a kérdéssel rendkívül jelentős problémát nyitott meg. Valójában mi már felsoroljuk azokat a problémákat, amelyekkel a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusa foglalkozik majd.

Ha a helyi közösségekről van szó, el kell mondanunk, hogy sajnos, néha nem fordítanak elég figyelmet társadalmunk ezen alapsejtjeinek életére és munkájára. Egyszerűen szem elől tévesztik, hogy lényegében az egész élet és az egész munkafolyamat a helyi közösségben, a munkaszervezetben és az érdekközösségben zajlik le, azzal, hogy ez mégis legnagyobb mértékben — ami az emberek közötti viszony számos problémáját illeti — éppen a helyi közösségben összpontosul.

A helyi közösségben élnek az emberek. Ha bennük a társadalmi viszonyok az alkotmány szellemében léteznek, akkor magától értetődik, hogy a helyi közösségekből haladó és reális javaslatok származnak arra vonatkozólag, hogyan kell jobban megszerveződni a községben, köztársaságban, a föderációban is. Ha ezek a javaslatok elfogadtnak és megvalósulnak, akkor ezt a politikát támogatják is majd az emberek, az a szó teljes értelmében tényleg az övéké lesz.

Igen fontos, hogyan szervezkedik a Kommunista Szövetség a helyi közösségben, vajon a KSZ szervezete képes-e felfogni a helyi közösség problémáit és serkenteni azok megoldását. Sajnos, egyes kommunisták, akik szervezetenként a munkaszervezetek KSZ-szervezeteihez kapcsolódnak, úgy vélik, hogy számukra nincs hely vagy számukra nincs feladat a „terepi” KSZ-szervezetben, ahol élnek. Így aztán a KSZ-szervezetek a helyi közösségekben túlnyomórészt csak azokat az elvtársakat ölelik fel, akik már nyugdíjban vannak, a munkanélkülieket, a háziasszonyokat, és talán még egy-két olyan kommunistát, aki sehol máshol nincs beszerelve. Ezért a helyi közösségekben a Kommunista Szövetség alapszervezetei gyakran nem élnek és nem dolgoznak úgy, ahogy kellene. Különben is az ilyen összetételű szervezetek objektíve nehezen tudnak megbírkózni a helyi közösségekben kifejtett ténykedés mind összetettebb feltételeiből fakadó mind felelősségteljesebb feladatokkal.

Érdekes, hogy a Szocialista Szövetség is jobban működik a falusi helyi közösségekben — mint amilyen a Klek helyi közösség is — mint mondjuk, a városi közösségekben.

A szakszervezet gyakorlatilag nem érezhető a helyi közösségekben. Egyes elvtársak azt hiszik, hogy ez természetes, hisz a Szakszervezeti Szövetség csak a munkaszervezetben valósíthatja meg feladatait. Szerintem azonban nem így van. A szakszervezet feladatai sokkal szélesebb körűek, mint csak a munkaszervezetben létező kötelezettségek. Hát vajon a szakszervezet tagjai nem élnek a helyi közösségekben? És nem a helyi közösségekben oldják-e meg, az iskoláztatás, a szociális védelem, a kultúra, az üdülés, az ellátás problémáit? Minden egyes ember létkérdése ez, amelyet különben meg kell oldani, már csak azért is, hogy az emberek normálisan dolgozhassanak munkahelyükön. Szerintem e problémák megoldása nagy teret nyújt a szakszervezet akciójához is. Különben is, a helyi

közösség életének és működésének hatékony megszervezése egész rendszerünk sikeres működésének előfeltétele.

Alkalmam volt közelebbről megismerkedni néhány helyi közösség munkájával és elmondhatom, hogy serkentő példákat láttam. Ilyen például a Pelješacon, Orebić helyi közössége. Lakói nemcsak utakat építenek, ahogy építik a Klek-től Trbovljeig vezető utat is, hanem saját erejükből nagy iskolát is építettek. Ebben a közösségben még arra is rájöttek, hogy a helyi járulék mint előírás elavult és ezért bevezették a polgárok önkéntes adományait. És az emberek gyorsabban adták a pénzt — magától értetődően jó politikai előkészítéssel — mintha helyi járulék útján adták volna. A polgárok rendkívül érdekelték voltak abban, hogy az iskola minél előbb fölépüljön, így aztán az erről tárgyaló értekezletek olyan látogatottak voltak, hogy már be sem fért mindenki. Röviden szólva, az iskolaépítés meg több más gyakorlati kérdés megoldásával intenzív és gazdag politikai élet bontakozott ki.

Ezért állíthatom, hogy az élet és a munka a helyi közösségekben, az emberek tudatától függ, attól, hogyan működnek az öngazgatási szervezetek és a politikai szervezetek ezekben a közösségekben, mennyire fogják fel, hogy mire van szükségük az embereknek, mit akarnak az emberek, és mennyire tudnak e szükségletek kielégítése felé fordulni.

Trbovljen hallottuk az adatot, hogy a község lakosságának mindössze 2 százaléka foglalkozik mezőgazdasággal. Magától értetődik, hogy más vidékeken ez a százalék nagyobb, de egészében véve csökken a mezőgazdasági lakosság száma. Ezért készítettünk egy filmbetétet Selevacon, egy faluban Belgrádtól 60 kilométernyire. Felkérném, hogy mondjon véleményt a falu-város viszonylatban lejátszódó társadalmi változásokról. Szerintem Selevac jó példa az effajta vizsgálatokhoz.

— Kétségtelenül jó példa. Elsősorban is igazolja, hogy mennyi mindent lehet elérni falun, azt a tényt, hogy megvannak a feltételek ahhoz, hogy Selevachoz hasonlóan fejlődjön sok más mezőgazdasági jellegű vidékünk is. Ez pedig ismét elsősorban maguktól az emberektől függ, ugyanazoktól a tényezőktől, amelyeket említettünk, amikor a helyi közösségről szóltunk.

Egyetértek azzal a selevaci elvtárrsal, aki úgy véli, hogy fiának falun kell maradnia, és hogy itt valószínűleg jobban fog élni, mint ahogy ő mondja — az igazgató fia, aki közgazdasági fakultásra jár. De nem értek egyet vele abban, hogy fiának, a falusi fiatalnak, nem kell tanulnia, nem kell magát iskoláznia. Falun is szükség van iskolázott emberekre.

Már néhány éve, azzal, hogy a földműveseket bevonjuk a kooperáció különféle formáiba, lényegesen megváltoztatjuk a gazdasági, és ezzel a társadalmi viszonyokat is falun. Egészében véve hazánk a második világháború után radikális változást hajtott végre, falun, és egészében a lakosság társadalmi struktúrájában. Jugoszlávia a háborúig fejletlen ag-

rárszág volt, amelyben a lakosságnak több mint a 70 százaléka élt mezőgazdaságból, és mindössze kb. 28 százaléka más tevékenységből. Most fordított a kép. Mindennek magától értetődően messzemenő társadalmi hatása volt, de természetesen sok nehézség és probléma kísérte azokat az embereket is, akik távoztak a faluból, és sok jelentkezett azokban a városokban is, ahova mentek. A mezőgazdasági termelés egy ideig stagnált, és csak újabban kezdett ismét fejlődni. De a forradalom fegyveres szakaszának lezárulása után elért valamennyi vívmányaink között én éppen azt tekintem az egyik legnagyobbnak, hogy teljes bizonyossággal, lassan, de biztosan megszűnik a különbség a falu és a város között. Erről pedig Lenin azt mondta, hogy az egyik legnagyobb dolog, amit a társadalom elérhet.

Selevac jó példa arra, hogyan élhetnek az emberek falun. Igaz, hogy kivételes példa, de ilyen példa mind több van az egész országban. A kooperáció, a földművesszövetkezetek tevékenységének különféle formái révén a szocialista viszonyok mindjobban behatolnak a falura. Külön örömmel tölt el, hogy a paraszt mindinkább felfogja a mai falunk szocialista átalakulásának útjait. Attól félek, hogy a másik fél ezt néha kevésbé fogja fel, mondjuk a mi nagy mezőgazdasági kombinátjaink, amelyeknél — a földműves-szövetkezetek mellett — a falu szocialista viszonyai kibontakozása letéteményeseinek kell lenniük.

A JKSZ KB Elnöksége több ízben tárgyalta a mezőgazdaság és a falu problémáiról, nemrégiben külön ülést szenteltünk ennek a problémakörnek. Attól félek azonban, hogy még nem eléggé tisztáztuk mindenütt a fogalmakat a magánparaszt termelésének a mezőgazdasági kombinátokkal való kooperáció útján történő serkentés körül, és a szövetkezetek fejlesztése körül. Mindent meg kell tennünk, hogy a mezőgazdasági termelés növekedjen. Ne féljünk a parasztok úgynevezett kapitalizálódásától, mert az egyszerűen nem lehetséges. Ezt sikeresen megakadályozhatja az adórendszer meg a többi társadalmi rendszabály. Az azonban, amire szükség van, az, hogy mint társadalom munkára, termelésre serkentsük a földművest, márpedig, ha dolgozik, akkor keressen is, természetesen azzal, hogy kész legyen a társadalomnak is megadni azt, amit meg kell adnia.

Most áttérünk a nézők kérdéseire. Az új-belgrádi Petar Milanović ezt a kérdést juttatta el Önhez: „Dolanc elvtárs annak idején bejelentette Kardelj elvtárs egy referátumát a szocialista demokrácia problémáiról. Mi van ezzel?

— A JKSZ KB Elnökségének ülését, amelyen Kardelj elvtárs beterjeszti ezt a referátumát, június 13-ára hívták össze. Ezen az ülésen tárgyalunk majd a szocialista öngazgatású demokrácia politikai rendszere továbbfejlesztésének irányáról, és a társadalom vezető szubjektív erejének feladatairól. Kardelj elvtárs beszámolója, az ülés anyaga és az álláspontok

mindenképpen fontos okmányt jelentenek majd a JKSZ XI. kongresszusának előkészítésében.

A feltett kérdések között tizenegynéhány — be kell vallanom, ennyit nem vártam — vonatkozik a politikai alkalmasság kérdésére társadalmunkban. Íme a smederevói Mića Stojanović kérdése: „Dolanc elvtárs, előfordul, hogy a politikai alkalmasság téves értelmezésével egyesek háttérbe szorulnak, akadályoztatnak és passzivizálódnak a társadalmi-önigazgatási feladatok végrehajtásában. Kérem, mondjon véleményt erről.”

— Hiszem, hogy vannak ilyen esetek. Elég sokat beszéltünk és írtunk arról, mi az erkölcsi-politikai alkalmasság. A JKSZ KB Elnöksége is megfogalmazta álláspontját erről egyik okmányában. Legtömörebben kifejezve, a szocialista öngazgatás és az el nem kötelezettség politikája iránti viszonyról van szó. Tehát, hogy egészen világos legyen, téved az, aki az erkölcsi-politikai alkalmasságot kiegyenlíti a Kommunista Szövetségben való tagsággal. Mert erkölcsileg-politikailag alkalmasak azok is, akik nem tagjai a Kommunista Szövetségnek, ha helyes álláspontjuk és viszonyuk van a szocialista öngazgatás, a munkásosztály és a dolgozók iránt, társadalmi szerepük iránt, hazánk el nem kötelezett politikája iránt. Számomra ezek az erkölcsi-politikai alkalmasság alapvető mércéi.

Világos, hogy a mércéket fel kell dolgozni abban az értelemben, hogy megállapítsuk, mit jelent a pozitív viszony a szocialista öngazgatás iránt. Az, aki ma azért harcol, hogy a munkás úrrá legyen a termék fölött, az általa előállított többletérték fölött, az előttem erkölcsös ember és politikailag alkalmas. Valójában itt kezdődik az erkölcs és itt kell próbára tenni. És az is, aki harcol hazánk függetlenségéért, integritásáért, szuverenitásáért, el nem kötelezett helyzetéért, az is erkölcsös és politikailag alkalmas.

Az emberek rendszerint felteszik a kérdést: vajon az erkölcsi-politikai alkalmasság azonos-e a kommunista szövetségi tagsággal. Egészen biztos, hogy a Kommunista Szövetség tagjának pozitívan kell viszonyulnia az említett értékekhez, tehát, erkölcsileg-politikailag alkalmasnak kell lennie. De nemcsak neki, semmiképpen csak neki! Embereink nagy többsége, akik a szocialista-öngazgatású irányvétel mellett vannak, azok is erkölcsileg-politikailag alkalmasak és ők is betölthetnek minden tisztséget társadalmunkban, ott lehetnek minden munkahelyen.

Stanimir Ristić kérdése így hangzik: „A Galenikában dolgozom. Munkaszervezetünkben sokat tesznek a fiatal munkások, a Kommunista Szövetség tagjai és a Szocialista Ifjúsági Szövetség tagjainak eszmei-politikai képzéséért. Az Ifjúsági alapszervezet titkárai azonban nem járnak politikai iskolába. Dolanc elvtárs, vajon nekik szükségük van-e továbbképzésre?”

— Úgy vélem, hogy társadalmunk egyik legidősebb kérdését vetette föl, a továbbképzését. Nem csak a fiatalok, hanem az idősebbek

továbbképzéséről van szó, valamennyiünk továbbképzéséről minden munkahelyen és minden tisztségben.

Mi fejlesztjük a szocialista öngazgatást, rendszerünkben az embereknek nagy jogaik vannak és nagy felelősség hárul rájuk. De nem szabad beképzelnünk, azt hinnünk, hogy pusztán azzal, hogy a dolgozók nagy jogokkal bírnak, mindenki máris képessé vált arra, hogy éljen ezekkel a jogokkal. Ahhoz, hogy a dolgozó ember érvényesíthesse jogait, tudnia kell, képzettnek kell lennie, ismernie kell társadalmi-politikai és gazdasági viszonyainkat, ha úgy tetszik, ismernie kell a marxista tudomány bizonyos részeit, ismernie kell az öngazgatási viszonyokat egészében. Nem érhetünk el sikert az iskoláztatás — az általános és további iskoláztatás — terén a felnőttek szakadatlan továbbképzése nélkül. Nálunk sok probléma az emberek elégtelen tudásából fakad.

A JKSZ KB Elnöksége tíz nappal ezelőtt ülést szentelt ennek a kérdésnek. Az ülésen elhangzott bevezető igen jelentős álláspontot tartalmazott, mely szerint nekünk nemcsak az egyetemi, közép- és általános iskolai oktatás reformját kell követelnünk, hanem a reformkövetelésnek a munkaszervezetekből, a dolgozók kollektíváiból kell erednie. Az embereknek fel kell fogniuk saját továbbképzésük szükségességét, a továbbképzés szükségességét a társadalom egészében, különösen a fiatal nemzedékek továbbképzésének szükségletét. Azt kérdezi: vajon a titkárnak tovább kell-e magát képeznie? Egészen biztos, hogy igen. Azzal a pusztán ténnyel, hogy titkár lett, nem lett automatikusan okosabb is a többiekénél. Csak akkor lesz okosabb, ha többet tud mint a többiek, de ebben az esetben kell tisztséget kapnia vagy vezetővé válnia is.

A jelen pillanatban a továbbképzés társadalmunk egyik legsürgősebb feladata. Ezért a továbbképzés és a továbbképzés reformja társadalmunk valamennyi szubjektív tényezője gondoskodásának tárgya, köztük az ifjúsági szervezet gondoskodásáé is.

Franjo Štrbac kérdezi a szlovéniai Lendvából: „Vajon célszerű lenne-e, ha a XI. kongresszus valamit változtatna a Kommunista Szövetség programján, illetve kiegészítené azt?”

— Szerintem nem lenne sem célszerű, sem szükséges, hogy bármit is változtassunk a Jugoszláv Kommunista Szövetség programján. Ajánlanám Štrbac elvtársnak, hogy még egyszer olvassa el a programot, hogy hasonlítsa össze társadalmunk állapotával, és látni fogja, hogy a JKSZ programja még mindig nagy teret hagy a ténykedésre, hogy megnyitja számunkra a harc útjait, a messzi jövőbe vezető utakat, és hogy még mindig időszerű mindaz, amit a program tartalmaz a szocialista öngazgatási viszonyok továbbfejlődéséről, hazánk nemzetközi pozíciójáról, a

világhelyzetről és a nemzetközi munkásmozgalomról. A Kommunista Szövetség még sokáig fog küzdeni azért, hogy ez a program valóra váljon.

A niši Aleksa Leković kérdezi: „Mi változik lényegesen a XI. kongresszuson a Jugoszláv Kommunista Szövetség statútumában?”

— Nézzék, még csak most indult meg a beszélgetés a statútum megváltozásáról. Amiből ki kell indulnunk, az a KSZ alapszervezete. Mivel társadalmunkban nagy változások játszódtak le — megalakultak a társltumunka-alapszervezetek és az összetett társltumunka-szervezetek, létrejöttek az öngazgatási érdekközösségek, bővült a helyi közösségek szerepe stb. —, egészen biztos, hogy valamit változtatni kell a KSZ alapszervezetének munkájában és szervezeti felépítésében is. Valószínűleg bizonyos változásokra lesz szükség, a KSZ vezető szerveinek felépítésében is.

Ismétlem azonban, hogy ezek még csak az első gondolatok. A JKSZ statútumügyi bizottsága dolgozik ezen, és külön bizottság is alakult a statútummal kapcsolatban, amely összegyűjti majd a KSZ alapszervezeteinek javaslatait, utána majd testületeinek és tagjainak nyilvános véleményezésre terjeszti, végül a kongresszus elé viszi, amennyiben a statútum egyes rendelkezéseit változtatni kell. De már most elmondhatjuk, hogy nem lesz lényeges változás a statútumban.

Kiválasztottuk az új-belgrádi Zoran Jovanović kérdését is, de ilyen kérdés több is van. Azt kérdezi: „Miért akadt el a vagyonszűzítés akciója?” Dolanc elvtárs, tényleg elakadt-e? Ha igen, nagyobb méretű jelenségről van-e szó?

— A vagyonszűzítési akciója bizonyos értelemben tényleg elakadt. Szerintem ennek az oka, hogy a vagyonszűzítésén dolgozó bizottságok nem eléggé képzettek, de nem is állítottuk őket az igazi helyre, hogy nagyobb eredményeket érhessejenek el. Igaz hogy bizonyos eredményeket elértek, de azok a vártnál kisebbek.

A JKSZ KB Elnökségének Végrehajtó Bizottsága néhány hónappal ezelőtt értékelte a bizottságok munkáját. Úgy határoztunk, hogy a vagyonszűzítését állandó munkamódszerként be kell építenünk politikai rendszerünkbe. A Végrehajtó Bizottság ajánlotta a Szövetségi Végrehajtó Tanácsnak, vizsgálja ki, nem kellene-e külön szolgálatot létesíteni erre. Ezt a szolgálatot még el is kereszteltük, magától értetődően csak munkacímként és előzetesen, „adóügyi rendőrségnek”. Valójában olyan képzett szolgálatról van szó, amely a vagyonszűzítésével foglalkozna, amelynek törvényben meghatározott hatásköre lenne, és amely ily módon, hogy úgy mondjam, radikális fordulatot hajtana végre, egy lépést tenne affelé, hogy ezen a téren rendet teremtsünk.

Adófelügyelőseink nem valami jól dolgoznak, nem eléggé szervezetek, nincs elegendő rátermett szakemberünk, és ezért ezen az érzékeny

területen bizonyos szélsőségek jelentkeznek, egyesek meggazdagodnak, méghozzá nem saját munkájukkal, hanem csak azért, mert nem adják át a társadalomnak jövedelmüknek azt a részét, amely a társadalmat megilleti. Nem csoda aztán, hogy egyes községekben — elvben szólva, illusztrációként — a munkaszervezetek alapjaiban, mondjuk százmilliárd régi dinár van, egyesek takarékbetétkönyvecskéin pedig hatszázmilliárd, hatszor annyi.

Egyáltalán nem hiszem, hogy az esetek nagy többségében becstelen úton jutottak ehhez a pénzhez. Mégis tény marad, hogy nem adnak eleget a társadalomnak, hogy az egyéni életszínvonal sokkal gyorsabban növekszik mint a társadalmi életszínvonal, vagyis a társadalmi életszínvonal is sokkal dinamikusabban fejlődhetne és kellene is hogy fejlődjön, a lakosság egyes kategóriák közötti különbségek gyorsabban eltűnnének, ha mindenki teljesítene kötelességét a társadalom iránt. Különben is, egy ilyen szolgálat létesítése egyáltalán nem lenne újdonság. Sok mai államnak éppen ezek a szolgálatai a legfejlettebbek, és ezekben az országokban az adókihágást gyakran szigorúbban büntetik, mint a lopást.

Nekünk legelőször is fejlesztenünk kell az emberek tudatát — ez lassan megy majd, de ki kell tartanunk —, hogy azok maguk teljesítsék minden kötelezettségüket a társadalom iránt, és másodsor, ki kell építenünk annak rendszerét, hogy a társadalom kezébe kerüljön, annak a jövedelemnek egy része, amelyet az emberek munkájukkal, de a társadalom által megteremtett föltételek között valósítanak meg.

A belgrádi Marko Dabović kérdése így hangzik: *Miért végzik még mindig körben a rotációt, nem pedig vertikálisan és horizontálisan, úgy, hogy a községi káderek igen gyakran több mint húsz évig is ugyanazonokon a helyeken maradnak?*

— Ez nincs rendjén. Ragaszkodni kell ahhoz, hogy a rotáció tényleg a nálunk, a Kommunista Szövetségben és a társadalomban is érvényes előírásokkal összhangban folyjon. De az itt-ott kialakult helyzetért ne hibáztassák csak azokat, akik már húsz éve ülnek egy helyen. Hibáztassák egy kicsit magukat is. A Szocialista Szövetségben, a Szakszervezeti Szövetségben mindenki kezdeményezheti, hogy a kérdést demokratikusan, nyíltan tárgyalják meg, követeljék, hogy tegyék más helyre azt az embert, aki már túl sokáig ül egy helyen, de nem abban az értelemben, ahogy Ön mondja, hogy „horizontálisan mozogjanak”, hanem hogy olyan posztra kerüljenek, amely megfelel képességeiknek és értékeiknek.

Dolanc elvtárs, nemrégiben Belgrádban megtartották az európai országok újságíróinak összejövetelét. A munkacíme az volt: *Előkészületek az európai biztonsági és együttműködési értekezletre.* Ezek az újságírók részt vettek egy televíziós adásunkban is, és többségük elmondotta, hogy társadalmunkkal való találkozásukkor meglepte őket szilárdságunk és nyíltságunk. Filmre vettünk egy rövid betétet a škofjei jugoszláv—olasz határtájaróról. Kérném, hogy nézze meg ezt a rövidfilmet és fűzzön hozzá kommentárt.

— Előrebocsátom a következőket: az ország szilárdságával kezdte és bemutatta ezt a jelenetet a határátjáróról. Ha csak ez lenne Jugoszlávia szilárdságának bizonyítéka, nem lelkesednék éppen valami nagyon. Kétségtelen, hogy ez is nagyon jelentős, és bizonyítéka annak, hogy szabadság van nálunk, de ez nem minden, és még csak nem is a legfontosabb.

Szerintem nincs Európában olyan ország, amely nemzeti, társadalmi és gazdasági struktúráját nézve összetettebb lenne, és amely harminc év alatt olyan nagy ugrást tett volna átalakulásában mint a mi országunk. A szilárdság — amely társadalmi viszonyaink állandó fejlődéséből, nem pedig megállapodásából látszik — abból a tényből fakad, hogy embereink hatalmas többsége fölfogta, hogy a szocialista öngazgatás, nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúsága és az el nem kötelezettség politikája társadalmunk fejlődésének egyetlen lehetséges útja.

A határátlépés másodlagos dolog. Szerintem a szilárdságot ezzel is bizonyíthatjuk, de elsősorban azokkal a sikerekkel igazoljuk, amelyeket az ország építésében értünk el.

Egészen magától érthetődő dolog, hogy embereink sokat utaznak külföldre. Az lenne abnormális, ha másképp lenne. De a határátlépéssel magával nem lehet bizonyítani, hogy milyen fokon valósulnak meg az emberi jogok. Vannak országok, ahol több a határátlépés mint nálunk. Ami azonban nálunk alapvető, ami a mi országunkra jellemző, s amire büszkék lehetünk, az a tény, hogy véleményem szerint mi vagyunk a világon az egyetlen ország, amely igazán harcot kezdett az ember szabadságáért, vagy az igazán szabad emberért. És amikor erről beszélünk, vissza kell térnünk az ember helyzetének alapvető meghatározójához, a dolgozó helyzetéhez a termelési viszonyokban. Ha a dolgozó ma Jugoszláviában mindinkább urrá lesz a munkaeszközök, a munkafolyamat, és az általa előállított többletérték felett, ha döntően befolyásolja ennek az értéknek az elosztását, akkor ez azt jelenti, hogy döntően befolyásolja saját életét is, mindazokat a társadalmi viszonyokat, amelyek közé lép. Éppen itt van a szabadság igazi kezdete.

Bakarić elvtárs egyszer azt mondta, hogy a mi gyakorlatunk már túlnő a klasszikus demokrácia fogalmán. És valóban túlnő. Mi abban a szakaszban vagyunk, amikor beszélhetünk az ember szabadságáról, az igazán szabad emberről.

Ha valaki azt hiszi, hogy a demokratikusság magas fokát bizonyíthatja a határátlépések számával, a szabad szónoklatokkal a Hyde-parkban, vagy azzal, hogy az ember valamilyen transzparenszel a kezében sétálhat az utcán és kiabálhat, akkor meg kell mondanunk, hogy ezek csak külső, gyakran demagóg formák, amellyel az úgynevezett szabadságot bizonyítják. A szabadság mércéje a munkás helyzete a termelési viszonyokban.

Ezért a szabadságért harcolunk mi. És ezzel a harccal felszámolunk minden akadályt, amely annak útjában áll, hogy a dolgozó ténylegesen döntően minden társadalmi ügyről.

Kétségtelen, hogy határaink helyzete társadalmunk erejének bizonyítéka, az itt uralkodó szabadság bizonyítéka. Ezzel kapcsolatban érdekes emlékeztetni — amiről különben tudnak — arra a kísérletre, hogy ügyet csináljanak abból, hogy hatvan polgárunk beadvánnyal fordult a Jugoszlávia Alkotmánybíróságához, mert állítólag nincs szabadság az útlevélkiadásban. Legelőször is a beadványt aláíró hatvan polgár közül egy sincs útlevél nélkül. Másodszer egy olyan törvényes előírásnak rohantak neki, amely azt mondja, hogy az útlevél kiadását megtagadhatják az ország biztonságát érintő okokból, habár ilyen rendelkezés megtalálható a világ valamennyi országnak törvényhozásában.

Az Alkotmánybíróság elemezte ezt a problémát és megállapította, hogy Jugoszláviában igen kevesen vannak azok, akik nem kaphatnak útlevelet. Azt hiszem, ezt a számot közzé is tették.

Még mielőtt bemutatták volna a filmbetétet, amely bevezetője volt a Kommunista Szövetségben és a társadalomban beadott panaszok problémájának taglalásához, Dušan Mitević tájékoztatta Dolanc elvtársat arról, hogy sok néző kért választ az ezzel kapcsolatos kérdésére. Ilyen természetű kérdést tett föl a belgrádi Slobodan Petrović, az új-belgrádi Dragan Lončar, az új-belgrádi Vladimir Marković, az indijai Blagoje Domazet és Miloje Petrović, a bori Pavle Popović, a strumicai Šampiano, az odžaki Boško Stanković, a sisaki Slavko Marat, a krnjačai Živojin Dimitrijević, a bács-palánkai Radislav Marinković, a niši Dragoljub Prokić, a zrenjani-ni Milan Aleksandrović, a banjalukai Žarko Babić, a Slavonski Brod-i Ivanka Budimir és mások.

Olyan nagy horderejű témáról van szó, amelyről tárgyalni kell majd a Kongresszuson is. Vajon a mi embereink sokat vagy keveset panaszkodnak-e — a filmbetétben ezzel kapcsolatban számok is hangzottak el.

— Nehéz lenne megmondani, hogy az emberek sokat panaszkodnak-e vagy keveset. Sajnálom, hogy az elvtársak, akik felhozták azt az adatot, hogy az egész országban 121 000 panasz volt, nem részletezték kissé jobban, hogy mire vonatkoztak a panaszok.

Valamit mégis mondanék erről a problémáról. A JKSZ KB Elnökségében mi naponta átlag 30—40 panaszt kapunk. A panaszok többsége — az előző évektől eltérően — teljes névvel van aláírva, ami szintén jelent valamit. Minden panaszt, amely a Kommunista Szövetséghez érkezik, valamilyen formában ellenőrizzük. Gyakran elküldjük a községbe vagy abba a bizottságba, amelynek területén a konfliktus kirobbant, vagy ahol a panasz oka van, egyeseket pedig a mi bizottságunk közvetlenül is ellenőrizzük.

Amennyire ismerem ezt a problémát, úgy vélem, hogy a panaszok elsősorban a lakással kapcsolatosak — panaszkodnak a lakáselosztással, a lakáskérvényekkel stb. kapcsolatos igazságtalanságra. Ezeket a panaszokat továbbítjuk az illetékes szervekhez. Második helyen állnak a munkabaállással kapcsolatos követelések, a munkahellyel kapcsolatos panaszok, a munkábaállítás és pályázat körüli igazságtalanságokra vonatkozó panaszok stb.

Amikor a panaszokról szólunk, felhívnam a figyelmet a következőkre: elsősorban is alapvető, hogy az ember megbízzon abban a környezetében, ott vesse föl a problémát, tegye föl kérdését, panaszát ahol saját környezetének öngazgatási szerveihez, a Kommunista Szövetség, a Szocialista Szövetség, a szakszervezet szerveihez juttassa el. Különben is ott lehet a legrealisabban felmérni, miről is van valójában szó. Szerintem ennyire bízunk kell környezetünkben, és hinnünk kell abban, hogy az igazság diadalmaskodik.

Nem állítom, hogy nem lehetnek kivételek. Biztosan vannak. Ekkor lép közbe a másik környezet, a felsőbb öngazgatási szerv, vagy a KSZ szerve. De véleményem szerint nem eléggé bízunk a KSZ alapszervezeteiben, a helyi közösségek szervezetében, a községi szervezetben és szervezetekben, és ezért az igazságot majdnem mindig a köztársaságnál, a Föderációnál, sőt Tito elvtársnál keresik. Biztos, hogy ez annak a megnyilatkozása, hogy nagyon megbíznak Tito elvtársban, a mi társadalmi és pártszerveinkben, ezért normális, hogy a dolgozók hozzájuk fordulnak panaszaikkal is, de meg kell bízunk a környezetben is, amelyben élünk.

Egyik kérdés azt állítja, hogy nálunk a dolgozók panaszkodnak, az ügyeket viszont eltussolják. Teljes felelősséggel állítom, hogy a Kommunista Szövetségben és társadalmunkban egyetlen ügyet sem tussoltunk el. Ellenkezőleg. Emlékeznünk kell arra, hogy mi minden történt nálunk az elmúlt néhány esztendőben. Nyílt harcba indultunk valamennyi kilengés ellen. És ezentúl is nyíltan fogunk küzdeni a hatalommal való minden visszaélés, minden elferdülés ellen, ami sérti az új öngazgatási erkölcsöt.

Biztos, hogy fejlődésünkben lesznek nehézségek, problémák, lesz még ellenállás. De nem értenék egyet azzal a véleménnyel, hogy most uralkodó az emberi jogok megsértése. Szerintem ezek kivételek, és mind ritkábban fordulnak elő ilyen esetek, de róluk többet hallunk, éppen azért, mert a mi embereink mindjobban megbíznak a mi szerveinkben és mind nyíltabban követelik jogaikat. Mély meggyőződésem, hogy kevesebb lesz az olyan probléma, amelyekről most a panaszokban szó esik, amennyiben társadalmunk gazdagabb lesz, amennyiben valamennyien jobban és többet dolgozunk, amennyiben a társadalomnak több pénze lesz új munkahelyekre, új lakásokra.

Ugyanígy azonban társadalmunk valamennyi szubjektív tényezőjének, minden társadalmi-politikai szervezetnek, minden öngazgatási szervnek minden eszközzel harcolnia kell az igazságtalanság ellen, az emberekkel szembeni embertelen és antidemokratikus eljárás ellen. Ez az elkövetkező időszakban is a Kommunista Szövetség és a Szocialista Szövetség egyik feladata lesz, mint ahogy eddig is az volt. E feladat teljesítésével szakadatlanul csökkentjük társadalmunkban a — hogy úgy mondjam — kirívó esetek számát.

Dolanc elvtárs, van egy kérdéssoport, amely a nemzetközi munkásmozgalomra vonatkozik. Különválasztottam közülük az újvidéki Milan Ramadanski kérdését, amely így hangzik: „Nyugat-Európában jelentkezett az eurokommunizmus, mint szervezett erő a nemzetközi munkásmozgalomban. Mindössze néhány évvel ezelőtt még a Szovjetunió Kommunista Pártjának döntő befolyása volt a nyugat-európai kommunista pártokra. Vajon most és a közeljövőben szemtanúi lehetünk-e annak, hogy az eurokommunizmus erőteljesebben befolyásolja a népi demokrácia országainak kommunista pártjait, és általában hat-e és hogyan hat a berlini értekezlet a nemzetközi munkásmozgalommal kapcsolatos vitánkra a XI. kongresszuson?”

— Legelőször is tisztázzuk, mi az az „eurokommunizmus”. Az „eurokommunizmust” csak úgy fogadhatom el, mint valamilyen fogalmat, amely valamit jelent, és meggyőződésünk, hogy jelent is valamit. Ezért véleményem szerint e fogalom tartalma pozitív jelenség a mai nemzetközi munkásmozgalomban. Az „eurokommunizmus” — itt nem a szóról beszélek, sőt róla az a véleményem, hogy nem megfelelő — tartalma ugyanis lényegében abban a harcban keletkezett, amely a nemzetközi munkásmozgalmon belüli régi viszonyok leküzdéséért folyik: a függetlenségért, az integritásért, egyes országok új, jobb, szocialista társadalmi viszonyai kiépítésének sajátos útjáért vívott harcban, abban a harcban, amely egy központ ellen, a demokráciáért és a kommunista pártok közötti egyenrangúságért folyik. Ez a lényege és nagyjából a tartalma is az „eurokommunizmusnak”.

Szerintem szó sincs az „eurokommunizmus” semmilyen szervezett formájáról, habár egyesek — mint az újvidéki elvtárs is kérdezi — ennek a fogalomnak valamilyen intézményes formát szeretnének adni — és szerintük három vagy négy párt azonos pozíciókon van, íme tehát egy valamilyen új tömörülés, amely valakivel szembehelyezkedik. Szó sincs erről. Ennek az új jelenségnek az elemei a szocializmus építése sajátos útjának keresése és a harc e keresésre való jogért, a harc a munkásosztály jobb életéért, a függetlenségért, egyenrangúságért az ő körülményeik között, figyelembe véve az ő belső helyzetüket stb.

A berlini értekezlet kétségtelenül pozitív esemény a nemzetközi munkásmozgalomban, amely lényegében éppen ezeket az elveket igazolta. Ha ma az „eurokommunizmus” tartalmának elemeit összehasonlítanám a

berlini értekezlet határozataival, akkor azt mondhatnám, hogy azok majdnem egybeesnek.

De miért kerül ez ismét előtérbe? Elsősorban is szerintem azért, mert a kommunista pártok mindinkább tudatára ébrednek, hogy a harcban, munkásosztályunk vezetésében csak akkor lehetséges sikert elérniük, ha saját erőikre támaszkodnak, és a saját útjukat keresik a jobb jövő építésében, összhangban annak az államnak, országnak és munkásosztályának a feltételeivel, lehetőségeivel és szükségleteivel, amelyben az a kommunista párt ténykedik. Szerintem ezt a folyamatot, nem lehet feltartóztatni. Még nehézségekbe ütközhet és nehézségekbe is ütközik. Még mindig vannak kísérletek arra, hogy visszafelé forgassák a történelem kerekét — mint egyes országok újságaiban olvashattuk — ismét kísérletek történnek arra, hogy rehabilitálják a Berlin előtti elveket, vagy pedig azt állítják, hogy a berlini értekezlet csak valamilyen kompromisszum, csak egy tapasztalat, de mindössze egyetlenegy kipróbált út vezet előre, és nem lehet semmilyen más út.

Emiatt az általános folyamat miatt, ezek az általános föltételek miatt, azért, mert utat tört annak a felismerése, hogy a saját feltételekből fakadó saját erőnkre támaszkodás az egyetlen út, az egyetlen haladó út, és mert jelentkezik azok ellenállása, akik mindezt tagadják — ezért került valahogy előtérbe, hogy úgy mondjam, a nemzetközi munkásmozgalom színpadán az „eurokommunizmus” fogalma.

Egészen biztos, hogy a JKSZ XI. kongresszusának is mondania kell valamint arról, hogyan tekintünk ezekre a dolgokra, természetesen a mi harcunk, a szocializmus építésének jugoszláv útja keretében. Szerintem nekünk meg kell mondanunk, hogy mit gondolunk ezekről a dolgokról, és meg is fogjuk mondani!

Dolanc elvtárs, Tito elvtárs jubileuma kapcsán holnap díszülést tart a JKSZ KB. Történelmi pillanat ez! On Tito elvtárs jubileumáról, amely spontánul össznépi ünneppé vált, azt mondta, hogy serkentő hatással van ránk. Mire gondolt?

— Serkentő számomra, hogy társadalmunkban mindinkább felismerjük — és véleményem szerint az alkotó eleme lett embereink tudatának —, hogy Tito elvtárs nevével és munkásságával közvetlenül összekapcsolódik a harc a szocialista öngazgatásért és Jugoszlávia független, el nem kötelezett politikájáért. Ebben az értelemben Tito elvtárs valamennyi jubileuma — születésnapja és a párt élére kerülésének évfordulója — serkentő hatású. Népünknek Tito elvtárs iránti viszonya az a viszony, amely a JKP-nek a régi Jugoszláviában vívott harca, a fegyveres forradalomban és a háború utáni országépítésben alakult ki, a szocialista öngazgatásért és Jugoszlávia el nem kötelezettségéért vívott harc jellegét öltötte.

Felkérném Dolanc elvtárs, hogy végezetül mondjon valamit egy találkozásjáról Tito elvtárssal, amely külön emlékezetébe vésődött, és arról, hogy milyen jellegzetességet tart leginkább jellemzőnek Tito elvtársra.

— Az idén lesz öt éve annak, hogy megjelent Tito elvtársnak, a JKSZ elnökének és a Végrehajtó Bizottságnak a levele. Tito elvtárs kérte tőlünk, hogy állítsuk össze ennek a levélnek a koncepcióját, és az elvtársak egy csoportja dolgozott ezen. Háromszor átírtuk a tervezetet. Kétszer vittem el Brionira, hogy Tito elvtárs átnézze. Ő elolvasta és visszaadta. Megjegyzése az volt: nem eléggé találtatok el azt, amit ebben a pillanatban meg kell írni. Amikor harmadszor jöttem a tervezettel Brionira, minden készen állt arra, hogy a levelet megjelentessük, Tito elvtárs azt mondta: Jó, aláírom, de ha én írtam volna, akkor még világosabban fogalmaztam volna.

Ha Tito elvtárs személyes tulajdonságairól esik szó, igazán nehezen tudnék valamit külön kiragadni. Tito elvtárs egész személyiség, a politikus, a forradalmár, a teoretikus, a hadvezér, az államférfi annyira kiváló tulajdonságaival bír és mindemellett rendkívül egyszerű ember, akiből árad az emberekbe vetett mély bizalom. Titónak ez a tulajdonsága mindig újból magával ragad. Az idő alatt, amióta együttműködök Tito elvtárssal — van ennek valamivel több mint nyolc esztendeje —, minden helyzetben mindig megértést mutatott a legapróbb emberi szükségletek iránt is, mindig törődött mindennel, és a legösszettebb dolgot is ki tudja fejezni a legközkeletűbb és legegyszerűbb szavakkal. Ebben rejlik az ő nagysága. A forradalmi intézmények mindig lehetővé tették Tito elvtárs számára, hogy kifejezze az emberek szükségleteit, követeléseit és hangulatát, ebben az értelemben szabott irányt Pártunk munkájának is.

Tito elvtárs nagysága kifejezésre jut azokban a sikerekben, amelyeket országunk, ez az aránylag kis állam, a szocialista öngazgatású Jugoszlávia, rövid idő alatt elért.